

Integratie is
meer dan
'aanpassen
en meedoen'

Inburgeren en participeren, is het devies als het om migratie gaat. De werkelijkheid ligt genuanceerder; ergens wortelen is bovenal een innerlijke reis. Drie mensen met een migratieachtergrond over hun zoektocht naar een (nieuw) thuis.

tekst **Chris Keulemans** en **Noor Cornelissen** foto's **Lars van den Brink**

Kheb van mijn oma geleerd moedig te zijn”, zegt **Kiza Magendane**. “Om niet te accepteren dat de groep of stam waartoe je behoort jouw keuzevrijheid beperkt. Want we zijn zoveel meer dan onze stammen. Zoveel meer dan onze hokjes.”

De blik van de essayist wordt zachter als hij over zijn oma spreekt. Samen vluchtten zij uit Congo en na maanden in een vluchtelingenkamp in Tanzania kwamen ze in Nederland terecht. Hij was toen vijftien. Haar lessen zitten diep. Dit land gaat hem niet in een hokje duwen. Niet dat van de vluchteling die zo goed Nederlands spreekt. Niet dat van de migrant die het gemaakt heeft als succesvolle schrijver.

“Lange tijd ben ik ervan overtuigd geweest dat ik hier moet aanpassen en tegelijk moest excelleren. Mag ik hier zijn? Wat moet ik laten zien en bewijzen om erbij te horen? Migratie maakt dat ik mezelf per definitie die vragen stel. Maar het proces is vervolgens diep persoonlijk, en misschien ook wel universeel. Lopen we niet allemaal, migrant of geen migrant, met die vragen rond?”

De wortels van **Rasha Hilwi** liggen in Iqrith, het Pales-

tijns-christelijke dorp waar haar moeders moeder vandaan komt. “In 1948 werden alle dorpingen verdreven en in 1951, op kerstavond, bliezen Israëlische troepen de achtergebleven huizen op. Alleen de kerk en de begraafplaats lieten ze heel. Vlak voor haar dood zei mijn oma niets anders meer dan ‘Iqrith’. Ze mocht er pas naar terug in een doodskist.”

De journaliste schudt haar grijzende krullen. “Dus voor mij is het erfelijk, het verliezen van een thuis. Het reist met me mee.” Sinds ze drie jaar geleden naar Amsterdam verhuisde voor de liefde, zoekt ze er een plek voor haar verhalen.

Astia van der Laan weet niet veel over haar grootmoeder, een afstammeling van Hindoestaanse contractarbeiders die eind negentiende eeuw van India naar Suriname werden gebracht. “Mijn moeder spreekt er niet veel over. Maar ik voel dat ik uit een sterke vrouwenlijn kom. Daarom probeer ik meer uit te zoeken over mijn voorouders. Dat is deel van mijn identiteit. Waar kom ik vandaan?”

Van der Laan deed recent mee aan een groepsweekend van Stichting Rooted, een organisatie die zich inzet voor het laten wortelen van mensen met een migratieachtergrond. Rooted gelooft dat het wortelen in >>

Kiza Magendane: ‘We zijn zoveel meer dan onze hokjes’.

In de tuin van Astia van der Laan draait een miniatuur-molen.

Noor Cornelissen (Utrecht, 1991) is strategisch beleidsadviseur en oprichter van Stichting Rooted. Zij werkte over de hele wereld met migranten en ontheemden.

Chris Keulemans (Tunis, 1960) is journalist en schrijver. Hij leidde drie cultuurcentra in Amsterdam: Perdu, de Balie en de Tolhuistuin. Zijn laatste boek is *Verzet*.

FOTO DESIRÉ VAN DEN BERG

>> Nederland verder gaat dan het hebben van een verblijfsstatus, het halen van een inburgeringsexamen, het beoefenen van een baan of het spreken van een taal. Daarmee ben je nog niet thuis.

Bij Rooted nam ze plaats in een familieopstelling van haar vrouwenlijn, tot zeven generaties terug. “Zes vrouwen gingen achter me staan en representeerden tweehonderd jaar aan familiegeschiedenis. Zonder de feiten over hun levensverhalen te kennen, voelde ik heel duidelijk een diepe kracht. Ook van mijn moeder, die hard heeft gewerkt om een leven voor zichzelf op te bouwen in Nederland. De boodschap van mijn voorouders was helder: trek ons pantser uit, want jij hebt de vrijheid om kwetsbaar te mogen zijn.”

Kwetsbaar is het, dat spel met al die identiteiten. Zeker als je jarenlang te horen krijgt dat je niet genoeg bent. “Van jongs af aan kreeg ik discriminerende opmerkingen naar mijn hoofd. Muggensteekjes, noem ik ze. Ik heb ze lange tijd weggelachen, om de ander geen ongemakkelijk gevoel te geven. Ik ging me minderwaardig voelen. Ik accepteerde onrecht dat me werd aangedaan en bewoog daarmee weg van mezelf. Mijn protestlichtje ging stuk. Maar ik kwam bij Rooted vandaan met meer zelfvertrouwen. Ik wil weer strijden. Voor mezelf en ook voor anderen. Tegen het onrecht, tegen de oorlog in Gaza, bijvoorbeeld. Dat ben ik, tenslotte.”

DIEP PERSOONLIJK

Het huidige politieke klimaat richt zich naar binnen, naar ‘ons’ Nederland. De barrières om je bij die ‘ons’ te voegen lijken steeds hoger te worden. Zo zou de Nederlandse nationaliteit je enige moeten zijn. Ruimte voor meer identiteiten, op papier en in je hart, is er blijkbaar niet. Maar wie is ‘ons’? En wat als ‘meedoen’ vraagt om het ontkennen van jezelf?

In gesprek met Magendane, Hilwi en Van der Laan ontstaan eindeloos veel nuances en schakeringen binnen de begrippen waarmee het Nederlandse migratiedebat wordt platgeslagen – normen en waarden, cultuur, inburgeren, meedoen en naturalisatie – dat we niet anders kunnen concluderen dan: je thuis voelen, je werkelijk wortelen in een samenleving, is een heel persoonlijke beweging. Die begint bij je voorouders. En je daarna diep naar binnen voert. Het huidige beleid gaat voorbij

aan die mindere tastbare dimensies van integratie. Terwijl het cruciaal is voor ‘ons’, als collectief.

Hilwi groeide op in Akka, de eeuwenoude vestingstad aan zee, in het huidige Israël, met een overwegend Arabische bevolking. Haar keuze om Israël te verlaten was een vorm van thuiskomen, bij zichzelf. “Als schrijver wilde ik de verhalen en herinneringen in leven houden, te beginnen met die van mijn grootmoeders generatie. De staat Israël probeert ze uit te wissen. De dorpen, de namen, de archieven, de tastbare relikwieën, ze worden veranderd of domweg vernietigd. De angst dat ze mij ook mijn stem zouden ontnemen hield me aan het schrijven.” Ze kijkt op. Even flakkert de schrik weer op achter haar bril. “Makkelijk was het niet. Maar de vrijheid om zelf te kiezen welke verhalen ik wil vertellen, als Palestijnse feminist en activist, die heb ik gevonden.”

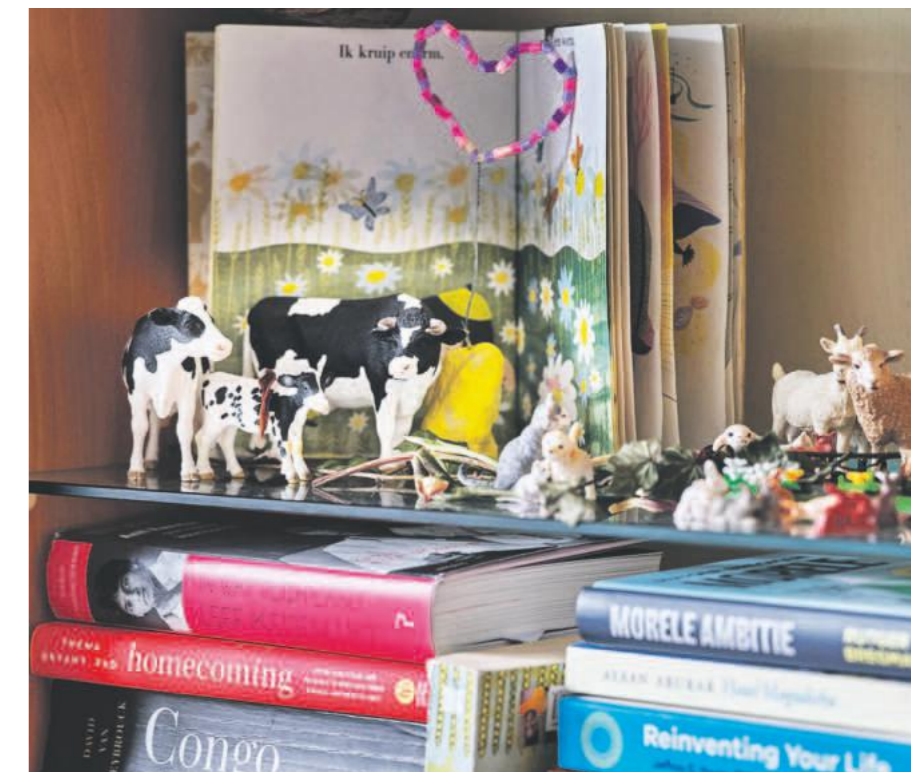
Net als veel Arabische kunstenaars en intellectuelen verhuisde ze naar Berlijn. “Opeens leefde ik in vrijheid. Alles mocht. Ik moest alleen leren hoe ik over Israël mocht praten. Dat heb ik altijd gedaan, omdat het mijn lot en dat van mijn familie heeft bepaald. Maar de ruimte om het over de Palestijnse pijn te hebben bleek in Berlijn toch beperkt, hoe genuanceerd ik ook de woorden zocht om de horror te erkennen van wat er met de Joden was gebeurd in de oude nazi-hoofdstad.”

In die balanceer-act stond ze niet alleen. “Opeens was ik omringd door mensen die de catastrofes in Syrië, Egypte, Tunesië en Libanon waren ontvlucht. Om mijn beste vriend uit Egypte op te zoeken hoefde ik maar een half uur in de tram te zitten, in plaats van dat ik eindeloze checkpoints en grensovergangen moest passeren. We waren niet meer van elkaar afgesloten. Het bracht me warmte en gemeenschap.”

KAMPIOEN FLEXIBILITEIT

Ontwortelde schrijvers en kunstenaars. In zijn vroegere essays zong Magendane er lof van. “In een tijd waarin onzekerheden permanent lijken te worden, kan iedereen maar het beste leren van mensen die niet gebonden zijn aan een specifieke plek, mensen die kampioen zijn in flexibiliteit.” Hij fronst en sluit zijn ogen. “Ik geloof nog steeds in dat verhaal als intellectuele exercitie. Maar op persoonlijk niveau gun ik het mezelf, en ons, dat we een thuis vinden. Het idealiseren van het trauma >>

Als Palestijnse heb ik moeten leren hoe over Israël te praten

Hollandse koeien in de boekenkast van Kiza Magendane.

Eindelijk accepteer ik dat ik erbij mag horen

>> van migratie brengt ons alleen maar verder van huis. Te zeggen dat je geen wortels hebt, dat je je nergens thuis voelt, kan ook een manier worden om teleurstellingen te voorkomen, om immuun te raken voor mensen die je het gevoel geven dat je er niet bij hoort.”

Sinds het vertrek uit zijn geboorteland draagt hij de vraag met zich mee of hij ergens anders recht op bestaan heeft. “Wie bepaalt of ik hier mag zijn is niet een politicus, of iemand die een onaangename opmerking op een feestje maakt. Het gaat erom of ik mezelf accepteer. Dat is een reis. Daarbij draagt de liefde voor mijn vrouw me. God draagt me. Ik mag bestaan, ik mag falen. Ik mag rouwen om het verlies van de plek waar ik geboren ben. Lang vond ik het moeilijk om dat aan te nemen, maar nu accepteer ik dat ik erbij mag horen. Dat maakt het compleet. Mijn bestaan is genoeg.”

Net als Rooted, waarvan hij ook een weekend meemaakte, ziet hij dat het Nederlandse integratiebeleid erop gericht is dat je zo snel mogelijk zelfstandig bent en op eigen benen kan staan. Weg van de wij-cultuur, waar veel migranten juist vandaan komen. Waar de bijdrage aan het collectief boven zelfontwikkeling gaat. En waar we wellicht juist wat meer van kunnen gebruiken in Nederland.

“Het beleid is inderdaad gericht op zelfredzaamheid. Al sinds ik hier aankwam, op mijn vijftiende, balanceer ik tussen wij en ik. Daarom zonder ik me niet af achter de schrijftafel. Ik houd me actief bezig met burgerschap, identiteit en pluraliteit. Ik hoop dat we een collectieve wijsheid kunnen ontwikkelen. Een land waar alle stemmen gelden. Ik wil betekenisvolle frictie organiseren. Mensen zover krijgen om voorbij hun verschillen te kijken. Informatie hebben we genoeg. Nu nog goede ontmoetingsruimtes en gespreksbegeleiders. Daar wil ik een steentje aan bijdragen.”

VAN WIJ NAAR IK

Van der Laan hoefde niet in te burgeren. Ze is hier ten slotte geboren. Maar ze kreeg toch altijd van haar moeder, die zelf op haar twintigste naar Nederland kwam, te horen: we zijn hier te gast, dus we passen ons aan. Als klein meisje in Wageningen groette ze haar overbuurvrouw altijd vrolijk: hoi oma, hoe is het? “Dan zei mijn Nederlandse vriendinnetje: als dat jouw oma is, dan heb je wel erg lang in de zon gelegen. Of als we op een bonte avond de Spice Girls wilden nadoen, dan wilde ik Victoria zijn, maar kreeg altijd de rol van Mel B.” Muggensteken. Weggelachen.

Op haar 21ste zette ze haar eerste grote stap van wij naar ik, een ongebruikelijke in haar moeders cultuur. “Zij verwachtte dat ik thuis bleef wonen tot ik getrouwd was. Maar ik ging op kamers in Arnhem voor mijn opleiding. Pas later ben ik getrouwd. Met een Nederlandse man.” Een moedige stap. “Er zijn jaren overheen gegaan voor mijn moeder en mij om daar samen een weg in te vinden. Het was schipperen tussen werelden en culturen. Uiteindelijk heeft de keuze om mijn thuis te verlaten me wel de ruimte gegeven om thuis te komen in mezelf. En opende het ook een nieuw gesprek met mijn moeder.”

Het leven tussen werelden. De rollen en vooroordelen die de omgeving je oplegt. Overeind blijven, in een wirwar van wortels. Van der Laan meldde zich onlangs aan bij een online vrouwencirkel voor vrouwen van kleur. Daar werd haar de vraag gesteld waarom ze eigenlijk aanschoof. “Ik ben blijkbaar niet wit genoeg, maar ook niet zwart genoeg.”

Hilwi stelt zichzelf vergelijkbare vragen. “Ben ik >>

Astia van der Laan: ‘Als we de Spice Girls nadeden wilde ik Victoria zijn, maar kreeg altijd de rol van Mel B’.

Rasha Hilwi: 'Het moederschap geeft me de moed om mijn echte stem te laten horen'.

Nog steeds verontschuldig ik me dat ik daar niet ben

>> nog wel Palestijns genoeg om mijn stem te verheffen? De kern van de Palestijnse identiteit is de weerbaarheid, de trouw aan het land en de mensen. Dus wie vertrekt, verzaakt de strijd. Dat schuldgevoel overweldigde me. Maar ik vertrok om politieke redenen. Leven als een vreemdeling in eigen land is niet makkelijk. Ik koos ervoor een thuis te zoeken ver van huis. Dat is mijn privilege. Maar ontnemt me dat ook het recht om als Palestijnse vrouw te strijden voor recht en vrijheid? Voor mij zijn de strijd om de veiligheid van mijn eigen lichaam als vrouw, en de strijd voor de vrijheid van mijn mensen één." Daarom is ze weer gaan schrijven. "Maar nog altijd verontschuldig ik me eerst. Dat ik daar niet ben. Nog steeds moet ik me rechtvaardigen. Voor mijn aanwezigheid én voor mijn afwezigheid."

DOOR DE MODDER

Alle drie hebben ze voor zichzelf een thuis gebouwd in Nederland en vooral, in zichzelf. Onafhankelijk van stammen en hokjes. Eerder ondanks dan dankzij de assimilatie dwang van de Nederlandse politiek. Dat iedereen zich aan 'de norm' zou moeten aanpassen is een leeg dictaat, bewijzen ze. Zijn ze niet zelf, net als alle anderen die hier een weg vinden, die norm dagelijks aan het verbouwen en uitbreiden?

Magendane klinkt verwonderd, wanneer hij zijn verhaal vertelt. "Volgende maand word ik vader. Mijn verloofde en ik, we zijn door de modder gegaan, maar we hebben elkaar gevonden en vastgehouden. Het is een mooi voorbeeld van hoe thuis zijn en wortelen iets heel tastbaars en persoonlijks kan zijn. Ik verwachtte altijd dat mijn toekomstige vrouw ook uit Congo zou komen, dezelfde taal zou spreken, met dezelfde migratiegeschiedenis als ik. Maar dit kan dus ook de weg zijn. Deze liefde draagt mij."

Hilwi kwam drie jaar geleden zwanger in Nederland aan. Haar echtgenoot, een Iraanse Amsterdammer, wachtte. Nu hebben ze tweelingdochters. "Amsterdam ligt aan het water, net als Akka. Net als daar zijn de mensen hier luid en grappig. Op straat zijn ze aardig voor mij en mijn meisjes. Dat er nu veel mensen rondlopen in *kef-fiyeh* (zwart- of rood-witte Arabische hoofdbedekking, red.) en roepen om vrijheid voor Palestina geeft me het gevoel dat ze de waarde van Palestijnse levens erkennen.

Er is publiek debat, ik kan mijn stem laten horen. Dat geeft me een welkom gevoel. Al blijft het angstig dat de Nederlandse regering Israël blijft steunen en wegkijkt als er duizenden Palestijnse kinderen worden vermoord."

Voor ze op haar bakfiets stapt, wil ze nog iets kwijt. "Moederschap heeft mijn kijk op thuis veranderd. Het geeft me de moed om mijn echte stem te laten horen. Het maakt mijn besluiten zichtbaarder. Mijn keuzes groeien voor mijn ogen op. En ik geef niemand het recht om me daarvoor te bekritisieren, omdat mijn stem niet zou gelden, omdat dit niet het juiste moment zou zijn, omdat we een grotere strijd te leveren hebben. Zo wil ik mijn dochters opvoeden. Zonder bang te zijn om zwart gemaakt te worden, om buitenboord te vallen."

Haar woorden klinken bijna als een echo van Van der Laan. "Ik voel me sinds de geboorte van mijn dochter meer thuis in mezelf. Thuis bij mijn man en ons meisje. En buiten voel ik me wat minder on-thuis. Ik voel me beter geworteld dan ooit, ook doordat ik me meer verdiep in de levenspaden van mijn voorouders. Dat geef ik aan mijn dochter door. Zodat zij niet tussen twee werelden komt te zweven." <<

Waar voelt u zich thuis, waarom, en heeft dat lang geduurd? Reacties (max. 150 woorden) via tijdgeestreacties@trouw.nl. Naam en woonplaats vermelden.

FESTIVAL

Op 20 juni, Wereldvluchtelingendag, vindt het festival 'We Are Rooted' plaats op buitenplaats de Hoorneboeg in Hilversum. rootedfestival.nl